

PRODUKTÍV SEGÉLYEZÉS

KORÁBBI ismertetésünkben bizonyítottuk¹, hogy a visszacsatolt felvidéki területen bizonyos fokig járatlan utakon haladó kísérletezés folyt. Ennek a megfelelője azonban megvolt már az anyaországban is, mégpedig a szociális tanácsadók munkájában. A különbség csak annyi, mint amikor egy azonos cél érdekében történő intézkedés legcélszerűbb módját egyszerre két különböző módon kísérletezzük ki. Ez tűnik ki abból is, hogy a „Magyar a Magyarért“ néven működő szervezetet átvéve, Keresztes-Fischer Ferenc felállítja a visszacsatolt területen a belügyminisztérium Szociális Szervezetét, de ugyanakkor az anyaországban működő, a főispánok mellé kirendelt szociális tanácsadók intézményét erre a területre nem terjeszti ki. Nemsokára az addig csak járási és városi szociális előadókból álló belügyminiszteri Szociális Szervezetet vármegyei előadókkal egészítik ki, akik viszont az alispánok mellé kirendelt szociális előadói minőségben működnek. Ilymódon tehát bizonyos fokig megtörtént az egységesítés mind a város, mind a falu viszonylatában. A különböző formájú, de egy cél szolgálatában álló intézkedések egységesítését még teljesebbé tette annak a miniszteri rendelemek a visszacsatolt területekre vonatkozó kiterjesztése, amely a törvényhatóságoknak Közjóléti Alapok szervezését teszi kötelességévé. Ezeknek a Közjóléti Alapoknak az élén az alispán áll, egy olyan beosztott közjóléti előadóval, akit minden más teendő ellátásának terhe alól mentesítenek. Tekintve azonban azt, hogy a Felvidéken a közigazgatási átszervezés óriási feladata és munkatöbblete a gyakorlatban ezt a mentesítést csak a legkritkább esetben engedte meg, a közjóléti előadók csak a szociális előadókkal szoros együttműködve teljesíthetik feladatukat.

Ilyen előkészületek után érte a visszacsatolt területeket a belügyminiszternek a produktív segélyezést előíró, 1939 decemberében kibocsátott rendelete, majd ennek folytatásaként az 1940-ben megszavazott Országos Nép- és Családvédelmi Alap létesítését előíró törvény. Ettől kezdve a Felvidék szociálpolitikája már teljesen egy síkon halad az egész országgal. Ezen a fokon olyan szociálpolitikai intézkedés végrehajtásával kerül szembe az egész ország, mely, joggal mondhatjuk, világviszonylatban is egyedül áll.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap létesítéséről szóló törvényt hosszú kísérletezés előzte meg. Az első kísérlet Szatmár megyében folyt s annak eredményeiről Esztergár Lajos, a produktív segélyezés értelmi szerzője számol be részletesen „A Szociális Munka Útján“ (1939, Kultúra Könyvnyomdái Műintézet, Pécs) című könyvében. A fentebb említett miniszteri rendelet folytán pedig az ország valamennyi megyéjében kísérlet történt ez év folyamán a produktív segélyezés lebonyolítására,² mely kísérletek folyamán a Belügyminiszter úr szabad kezét nyújtotta a törvényhatóságoknak a megoldási módok kiválasztásában. A végrehajtási utasítás az eddig elért eredmények figyelembe vételével készült s ilymódon nemcsak maga a törvény egyedülálló jelentőségű, hanem kellő mértékben alig méltányolható az a tény, hogy a törvényben egy már kikísérletezett és a való élet szigorú próbájával elmélyített szociálpolitikai intézkedés lát napvilágot. A produktív segélyezés lényegét ismertető Esztergár-féle könyvre és a folyóiratok, valamint a napilapokban nyilvánosságra került ismertető cikkekre hivatkozva itt csak azokat a mozzanatok ismételjük, melyek eredeti célunknak megfelelően a magyar szociálpolitika strukturális vonásaira fényt vetnek.

A produktív segélyezés lényege az, hogy az abban részesülők nem ideig-óráig ható segítséget kapnak csupán, melynek hatása alatt szociális helyzetük alapján nem változik és továbbra is az élet infernójában maradvá

¹ V. ö. Magyar Szemle XL. 131.

² L. Török László: Szociális munka Bács megyében. Magyar Szemle XXXX. 405.

csak egyik napról a másikra tengethetik életüket, hanem egyszeri vagy többszöri fokozatos juttatás során olyan helyzetbe kerülnek, hogy eddigi elesett helyzetükből véglegesen kiemelkedve, idővel erős kisegzisztenciákká válhatnak. Ezt azzal érhetjük el, hogy az egzisztencia nélküli proletár vagy a bizonytalan egzisztenciájú kisember olyan, egyéni helyzetének, képességeinek és hajlamainak megfelelő nagyarányú juttatásban részesül, mely megadja neki azt az első támpontot, ahonnan kiindulva, a maga erejéből küzdhet tovább az életben őt megillető helyért. A produktív segélyezés, mint az eddigi kísérletek eredményéből kitűnik, legjobban beválik a mezőgazdasági lakosság életnívójának emelése terén, ami azért megnyugtató, mert hiszen ez a réteg szolgál rá elsősorban a segítségre, úgy gazdasági helyzeténél, mint emberi értékeinél fogva. Ebben a rétegben a produktív segélyezés pl. abban áll, hogy a szorgalmas, nincstelen mezőgazdasági munkás kap egy nagy konyhakerttel és gazdasági épületekkel felszerelt házat, ahol előírászerűen kell gazdálkodnia. Így legalább a házi konyhaszükségletét tudja biztosítani. Egy sokgyermekes törpebirtokos viszont kaphat egy jól tejdó tehenet azzal a kikötéssel, hogy földjének egy részén takarmányt termel és a tehenet megfeldőn kezeli. A kereset kiegészítésének, illetve a fokozatos talpraállításnak az eszközei lehetnek a baromfi-, kecske-, sertésjuttatás, vagy méhes, angoranyúltenyésztés beállítása. Megvan a módja annak is, hogy a jó mezőgazdasági munkásokat mezőgazdasági felszerelés adásával kisbéréihez lehessen juttatni, vagy több kisegzisztencia számára az intenzív gazdálkodást öntözőberendezés építésével vagy mezőgazdasági gépek juttatásával lehessen dősegíteni. A lényeg az, hogy megfelelő személyi garancia mellett kell adni és csak azt, ami az adott körülmények között feltétlenül célra vezet.

A produktív segélyezés lényegéhez tartozik az is, hogy a támogatásban részesülők semmit sem kapnak ingyen, hanem kamatmentesen bár, de mindent vissza kell téríteniük. A térítés módja azonban úgy van megszabva, hogy a támogatásban részesülő egyén visszatérítési kötelezettségének azért tud eleget tenni, mert éppen a juttatás által került olyan helyzetbe, hogy a visszafizetés nem okoz már neki komoly nehézséget. Aki pl. libatörzset kapott, az a libák tollával és a szaporulat egy bizonyos részének fokozatosan történő befizetésével fizet. A tehenet egy bizonyos mennyiségű tejnek naponkénti beszolgáltatása és egy borjú beszolgáltatásával törlesztik mindaddig, ameddig az eredetileg kapott érték kiegyenlítve nincs. Ehhez hasonló a többi juttatás törlesztése is. Egyedül a ház törlesztése történik készpénzzel — és részben munkával — de a törlesztési összeg ebben az esetben sem haladja meg, legalább is nem lényegesen, a hdyi lakbér összegét. A törlesztési összeg megállapítása rendszerint a támogatásban részesülővel való megállapodás szerint történik, figyelembe véve ismét az összes egyéni körülményeket. A produktív segély ily módon tulajdonképpen reprodukтивvá is válik, mert a támogatásra szánt összeg a támogatást nyújtó állam vagy törvényhatóság számára — egy bizonyos, minimális kopástól eltekintve — teljes egészében megtérül és újabb juttatások alapjául szolgálhat. Érmék a segélyezésnek a szelleméhez hozzátartozik tehát az is, hogy a támogatás alapját nemcsak az évenként erre fordított összeg képezi, — mint ahogy pl. az inségmunkáknál — hanem az alapot évről-évre nagyobb összeggel gyarapító visszatérítések az évek során egyre tekintélyesebb mértékben növelik ezt az összeget, úgyhogy a proletariátus felszámolására valóban korlátlan lehetőségek állanak majd rendelkezésre. A városi proletariátus életnívójának hasonló emelésére szintén történtek már kísérletek a produktív segélyezés keretében, az itt kialakult módszerek azonban még nem annyira egységesek, mint a mezőgazdasági lakoságnál.

A produktív segélyezés tehát tulajdonképpen a legtökéletesebb egyéniesítést valósítja meg, amikor a fentebb ismertetett általános és családi adatgyűjtés birtokában a támogatott sajátos körülményeihez szabja a segítség módját. Ugyanakkor önállóságra nevel, mert az egyoldalú segély passzív elfogadását teljesen kizárja és csak módot ad arra, hogy az egyéni tehetség és törekvés elől az anyagi akadályokat elgördítse és saját erejéből küzdje fel magát. Amikor pedig különböző formákban, de lényegileg hosszúlejárátú kölcsönt nyújt a nincsteleneknek vagy a majdnem nincsteleneknek, akkor a módosabb egyének számára rendelkezésre álló pénzintézetek szerepét töltve be, a kisemberek hitelintézetévé válik, amely azonban a tárgyi garancia helyett a személyi garanciát fogadja el. A személyi garancia mellett a kiválasztás szempontjai a családi körülményekhez igazodnak, elsősorban kiemelve a sokgyermekes családokat. Az egész segélyezés tehát családvédelmi alapon nyugszik.

A produktív segélyezés számos más érdeme mellett nagy értékkel bír az a tény, hogy az itt lejátszódó folyamatok során a nevelésnek sokféle lehetősége nyílik meg. Amikor valakinek házat és kertet juttatunk azzal a kikötéssel, hogy ameddig a házat teljesen le nem törlesztette, addig köteles az előírt gazdálkodási módhoz tartania magát, akkor alkalom nyílik arra, hogy a kisembert, akinek a táplálkozása egészen egyoldalú, a főzelékfélék termelésére és fogyasztására ráneveljük. 20—25 év múlva, amikor az ingatlan végleg tulajdonába megy át, valószínűleg nem lesz többé szükség kényszerre, hogy az egészséges és vitamindús táplálkozást elfogadtassuk vele. Ugyanígy meg lehet tanítani az okszerű tehéntartásra, hogy ne fordulhasson elő az, hogy 3—4 liter tejért tartson tehenet egy kiscgazda, nem is sejtve azt, hogy ily módon sokkal drágábban fizeti meg a tejet, mintha a piacon venné. A juhtenyésztés, méhészkedés, modern baromfityénésztés elsajátítására is sokkal könnyebben tudjuk rávezetni azokat, akiket egyben gyakorlatilag is segítünk, mintha csak elméleti előadásokat tartanánk ezekről a kérdésekről. A háziipari tanfolyamokon keresztül egészen a kupecskedés megtanításáig még számos olyan területet sorolhatnánk fel, melyeken sokkal több eredményt érhetünk el a pusztá oktatásnál akkor, ha egyúttal megfelelő szerzőségeket vagy forgótőkét bocsátunk rendelkezésre és gondoskodunk a kezdeti nehézségek idején megfelelő értékesítésről. De nemcsak a gyakorlati tudnivalók terjesztésére ad alkalmat ez a gondoskodási mód, hanem az erkölcsi nevelés és a szociális érzés kifejlesztésére is. Vizsgálódásaink területén, a visszacsatolt felvidéki részen pl. a kiválasztás maga is részben az ismertetett munkaközösségek segítségével történik és a munkaközösségek végzik az ellenőrzés fontos munkáját is. A község munkaközösségének tagjai örömmel látogatják a támogatásban részesülő családokat, állandó figyelemmel és jóindulatú tanácsadással gondoskodva arról, hogy a juttatásokat az előírásnak megfelelően használják azok, akik kapták. Így észrevétlenül megszokják az emberek azt, hogy törődjenek egymással, a fejlődés apró örömeit sajátjuknak érzéik és a felmerülő bajokat közösen igyekezzenek orvosolni. A falu ősi közösség-érzetének legszebb megnyilatkozását, a kalákát így alakítja át a magyar szociálpolitika modern közösségi munkává.

A produktív segélyezésnek eddigi végrehajtási módjából kell még egy mozzanatot kiragadnunk, még pedig a szövetkezeti gondolatot. A produktív segélyezés fedezetére a törvény megszavazása előtt az egész ország területére először az 1939. év utolsó negyedévében kivetett és a törvényhatóságok Szociális Alapjába befolyó inségjárulékok szolgáltak. Tekintettel arra, hogy a Szociális Alap nem képvisel külön jogi személyt, már pedig a Szociális Alap által nyújtandó juttatások jogi ügyleteinek lebonyolításánál (vásárlások, szerződéskötések stb.) mindannyiszor a törvényhatóság jóváhagyásának kikérése sok nehézséget és időbeli késést vonna maga után, szükség volt egy jogi személy közbeiktatására, amely az üzleti jellegű ügyeket üzleti úton valósíthassa meg. Ezért a belügy-miniszter megengedte, hogy a törvényhatóságok Közjóléti Szövetkezeteket hívjanak létre, s annak rendelkezésére bocsátotta a Szociális Alap egész vagyonát. Így a Közjóléti Szövetkezetek, mint bejegyzett cégek, szabályos kereskedelmi formák között minden nehézség nélkül, közvetlenül és

gyorsan teljesíthették szociális céljukat. A Közjóléti Szövetkezetek tagja egyfelől az egész törvényhatóság lakossága, mint politikai testület, másfelől pedig azok a közigazgatási tisztviselők és társadalmi személyek, akiket a szociális tevékenység zavartalan lebonyolításának érdeke megkíván, vagy akik személyes érdeklődésük folytán a munka lebonyolítását önzetlenül előmozdítani kívánják. Az üzletrészek után természetesen semmiféle kamat vagy osztalék nem jár, mint ahogy a szociális célra való hivatkozással ezt valamennyi Közjóléti Szövetkezet alapszabályai kikötötték. Ilymódon ismét azt látjuk, hogy a szociális intézkedések végrehajtásában a társadalom messzemenő szerephez jut.

Vizsgálódásainkon végigtekintve, Keresztes-Fischer Ferenc szociálpolitikai intézkedései során két csúcsteljesítményt találunk, melyek mindegyike összesíti magában a magyar szociális intézkedésekben érvényesülő elveket. Az egyik a külön szociális szervnek, a Magyar a Magyarért mozgalomból kinőtt M. kir. Belügyminisztérium Szociális Szervezetének felállítása, a közigazgatás tehermentesítése és a szociális intézkedések megfelelő végrehajtása céljából, a másik pedig a produktív segélyezés bevezetése» melynek során a visszacsatolt területek már teljesen egységesen kapcsolódnak bele az általános magyar szociálpolitikába. Mindkét intézkedés elemzéséből a következő eredményt vonhatjuk le: 1. A magyar szociálpolitika tiszteli az egyéniséget. Ezt bizonyították az egyéni körülményeket számon tartó nyilvántartások, a gondozási eljárások egyéniesítő módszere és a produktív segélyezésnek az egyéni körülményeket egészen az egyéni hajlamokig figyelembe vevő módjai. — 2. A magyar szociálpolitika szabadságszerető, amikor még a munkaképtelenek karitatív segélyezésénél is meghagyja az egyént eredeti környezetében (Magyar Norma), az intézkedések végrehajtásában pedig messzemenő szabadságot biztosít a különböző fokú autonómiáknak és a produktív segélyezésnél a támogatásban részesített egyén szabad érvényesülését segíti elő. Nem rendelkezik mereven, hanem önállóságra nevel. Nem passzivitásra szoktatja pártfogoltjait, hanem a társadalom egészséges szociális dinamikáját erősíti. — 3. A magyar szociálpolitika hisz a társadalom tevékenységében és arra épít, amikor a hatóság és a társadalom szociális erőit munkaközösségekben és közjóléti szövetkezetek keretében egyesíti, tág teret adva az egyéni leleménynek, önkéntes segíteni akarásnak és szabad véleménynyilvánításnak. Nem nyomja el, sőt fejleszti az alulról jövő kezdeményezést. — 4. A magyar szociálpolitika a család védelmén alapul. Az egyént nem elszigetelt számszerűségében tekinti, hanem a való mindennapi életbe ágyazottan, legmélyebb gazdasági, szociális és érzelmi összefüggésében, családi életében.

Aki vizsgálta már tudatosan a magyar lélek sajátosságait, az természetesnek veszi, hogy a magyar szociálpolitikában a magyar lélek egyéniséget hangsúlyozó szabadságigényét és jóhiszemű optimizmuson alapuló reális szemléletét látja viszont.

TÖMÖRI VIOLA